کێ بەرپرسیارە لەنەبـــ

هەموو ساڵێک
هەرچی بودجەی
هەیە هەمووی
خەرج دەکرێت،
ئەمە بێ پلانییە

ـــوونی پلانی ئابووری؟

نزیکەی ٢٪ی
کاڵاکانی ناو بازاڕ
بەرهەمی خۆماڵین
لەکاتێکدا گەر
پلانی ئابووری
هەبێت ئەم ڕێژەیە
زۆر زیاتر دەبێت

مومکین نییە
پرۆژەکانی
وەبەرهێنان
و پرۆژە
بەردەوامەکان
بەپێی خواست و
ویست و لەکاتی
خۆیدا تەواو
بێت و تەواوی
ئامانجەکانی
بەدەست بێنێت
بێ بوونی پلانێکی
زانستیيانەو
تۆکمەی ئابووری

ئابووریی بێ پلان ڕێگایەکی بێ نەخشە

دوابەدوای پەسەندکردنی پرۆژەی یاسای بودجەی ساڵی ٢٠١٠ی هەرێمی کوردستان کەلەلایەن حکومەتی هەرێمەوە خەملێندراو، پێش بڕیاردانی پرۆژەی بودجەی فیدراڵی عێراق ڕاگەیەندرا، کەداهات و خەرجییەکانی تێدا دەستنیشانکراوە، ئەولەوییەتی بەرنامەو کارەکانی ئایندەی حکومەت لەچوارچێوەی ئەو بودجەیەدا گرنگی و تایبەتمەندێتی خۆی هەیە، بۆ سەرکەوتنی پلان و پرۆژەکانی حکومەت لەم ساڵداو بگرە لەساڵانی ئایندەشدا، لەم بودجەیەدا پرۆژەکانی وەبەرهێنان و خزمەتگوزاری بۆ هاوڵاتییان لەریزبەندی پێشەوەی بەرنامەو کارەکانی حکومەت هاتووە، بەم پێیەش مەسەلەی پلاندانان دەبێتە بابەتێکی گرنگ لەسەرکەوتنی بەرنامەو کارەکانی داهاتووی حکومەت، بەتایبەت پلاندانانی ئابووری کەنەخشەی ڕێگای ئاوەدانکردنەوەو پەرەپێدانە بۆ هەموو نەتەوەیەك، مومکین نییە پرۆژەکانی وەبەرهێنان و پرۆژە بەردەوامەکان بەپێی خواست و ویست و لەکاتی خۆیدا تەواو بێت و تەواوی ئامانجەکانی بەدەست بێنێت بێ بوونی پلانێکی زانستییانەو تۆکمەی ئابووری. کابینەی پێنجەمی پێشووی حکومەتی هەرێمی کوردستان کاری ستراتیژی و گرنگی ئەنجامدا بەتایبەتی لەبوارەکانی دەرهێنانی نەوت و بەگەڕخستنی وێستگەکانی کارەبا و ڕاکێشانی ئاوی خواردنەوەو دروستکردنی دەیان ڕێگاو بردو پرۆژەی تری خزمەتگوزاری..، هاوکات دەیان پرۆژەی تر لەبواری جێبەجێکردندان و تەواونەبوون وەکو پرۆژەی دروستکردنی فرۆکەخانەی دووەمی نێودەوڵەتی هەولێرو دامەزرانی وێستگەی کارەبای دهۆك و دامەزرانی باڵاوتگەکانی نەوت و دروستکردنی چەند بەنداوێکی ئاودێری و بنیاتنانی سایلۆکان و چەندین پرۆژەی دیکە. کاتێك سەیری ماڵپەری وەزارەتی پلاندانانی حکومەتی هەرێمی کوردستان Ministry of planning KRG بەشی بودجەی وەبەرهێنان- پرۆژە بەردەوامەکانی وەزارەتەکانی کابینەی پێشوو دەکەین، چەند ڕاستییەکمان بۆ دەردەکەوێت» ئەویش زۆری پرۆژەکانەو کەمی ڕێژەی تەواوبوونی ئەو پرۆژانەی لەکاتی خۆیدایەو کەهەندێکیان زۆر گرنگن،ئەم پرۆژانە بەهۆی کەمی کات یاخود دواکەوتن و نەبوونی سیولە لەساڵی ٢٠٠٩ تەواو نەبوون، وەزارەتەکانی حکومەتی هەرێمی کوردستان بەهۆی گەشەکردنی تارادەیەکی هەرێمەکەو زیادبوونی خواست و پێداویستییەکانی هاوڵاتییان و گەورە بوونی شارو ناوچە چێ نشینەکان و زۆربوونی دانیشتووان هەمووی کۆمەڵێك هۆکارن بۆ بەرزکردنەوەی دەیان پرۆژەو پێداویستی کەلەرووی ماددی و تەکنیکی و هونەرییەوە توانایەکی گەورەی دەوێت، ئەمەجگە لەرەچاوکردنی کات و ماوەی پێویست بۆتەواوبوونی پرۆژەکە، یاخود دامەزرانی ئەو ژمارە زۆرەی هاوڵاتییان و دەرچووانی زانکۆو پەیمانگاکانی هەرێم ئەمانە هەمووی کۆمەڵە پرۆژەو بەرنامەیەکن کەپێویستە بەو بودجەیەی لەبەردەستدایەو بەو ماوە کورتە

ناكرێت لەغیابی پلانی ئابووری چارەسەری خێراو زانستییانە بۆكێشەكانی بەردەم ئابووری كوردستان نەدۆزرێتەوە

دانانی كارگەو بوژانەوەی كەرتی كشتوكاڵی بەو ستراتیژە دادەنرێت كەئابووری هەرێمەكە بەرەو پێشەوە دەبات

زۆربـەی هـەرە زۆری جێبەجـێ كرێت، بۆنموونە لەساڵی ٢٠٠٩دا لەبەڕێوەبەرایەتی گشتی هەڵسـەنگاندنی پرۆژە تایبەتییەكان لەدەستەی وەبەرهێنانی هەرێم مۆڵەت بە٤٥ پـرۆژەی كەرتی تایبەت دراوەو بڕیاریشـە چەندین پرۆژەی تـر مۆڵەتیان پێ بدرێت، بـەڵام تاچەند ئـەو پرۆژانـەی مۆڵەتیان دەدرێتـێ لەكاتـی دیاریكـراوی خۆیـدا تـەواو دەبێت یاخود لەتوانـای حكومەتدایە خزمەتگوزاری پێویستیان پێشكەش بكات؟، ئەوەتا سەرۆكی دەسـتەكە لەچەندین بۆنەدا ئاماژەی بەوە كردووە كە ترسی ئەوەیان هەیە پرۆژەكانی وەبەرهێنان زیاد بێت و حكومەت نەتوانێت خزمەتگوزارییان پێشـكەش بكات، كەواتە دانان و مۆڵەتدان بەپرۆژەكانی كەرتی تایبەت و حكومیش پێویستی بەهەماهەنگی و پلانـی كورت خایـەن و درێژخایەن هەیە، نابێت ئەو راستییە پشتگوێ بخەین كەزۆربەی پرۆژەكانی كەرتـی تایبـەت بازرگانییەو كەرتی تایبـەت و حكومیش كەمتر خۆیان لەپرۆژەی پیشەسـازی و كشـتوكاڵی داوە (وەرگرتنی رووبەرێـك زەوی لەدەوروبەری شارەكان بەبیانووی كێڵگەو لەناوەڕۆكدا تەنیا پرۆژەیەكی شەخسـییە و لەچەند نەمامێك زیاتر هیچی تری تێدا نییە ئەمە پرۆژە نییە)، لەم روانگەیەوە دانانـی كارگەو بوژانەوەی كەرتی كشـتوكاڵی بەو سـتراتیژە دادەنرێت كەئابووری هەرێمەكە بەرەو پێشـەوە دەبات، چونكە نزیكـەی ٢٪ی كاڵاكانی ناو بازاڕ بەرهەمی خۆماڵیـن لەكاتێكدا گەر پلانی ئابووری هەبێت ئەم رێژەیە زۆر زیاتر دەبێت، لەلایەكی ترەوە سـاڵانە بـۆ بەردەوامبوونی گەیاندنی ئاوو كارەباو خزمەتگوزارییەكانی دیكەی شـارەوانی پارەیەكـی یەكجار زۆر بەفیڕۆ دەڕوات، ئـەم دوو كەرتە گەربێتوو بەشـێوەی بەرنامەو پلانێكی ئابووری رێك نەخرێت هەموو سـیولەی پارەی حكومەت دەفەوتێنێت و، نەداهات و قازانجی لێدەسـت دەكەوێت نەدەتوانرێت بەپێی پێداویستییەكانی سـەردەم ئەم سـێكتەرانە بۆ پێشەوە ببرێت، بۆیە ئەركی وەزارەتەكانـە بەمیكانیزمێكی شـیاو پەیوەندی نێـوان وەزارەتەكان لەلایەك و پەیوەندییـان بەوەزارەتـی پلاندانانـەوە لەلایەكـی تـر رێكخرێـت و ریزبەندی بۆ ئەنجامدانی پرۆژەكان و رەچاوی دیراسـەی سـوودی ئابـووری پرۆژەكـەش كرابێت. نەبوونی پلانـی ئابوورییە وادەكات بەرنامەو پلانـی درێژخایەنمان نەبێـت و رووبەرووی مەترسـییەكان نەبینەوە، بۆ دەبێت هەرێمی كوردسـتان لەریزبەندی وڵاتە هـەژارەكان لەرووی سامانی ئاوەوە پۆلێن بكرێت، ساڵانە باس لەدروسـتكردنی ٢٠ بەنـداو دەكرێت لەبەرنەبوونی پلانێكی زانستی و دروستی وا كە توێژینەوەكانی كەڵكی ئابووری بۆ كرابێتو ریزبەندی كارەكانی تێدا بێت ساڵ دەڕوات و لەكوردستان بەنداوێكی نوێ دروست ناكرێت، ٩٠٪ ی زەوییە كشـتوكاڵییەكانی كوردستان دێمن و كەچی پشتی بەبارانبارین بەستووە. لەماوەی ساڵی رابردوو لەسنووری پارێزگای سلێمانی یەك ملیۆن مەڕو بزن كەمیكردووەو لەگەرمیان بەڕێژەی ٤٥٪، نەبوونی پلانێكی كشتوكاڵی بوو وایكرد سەرەرای پەیڕەوكردنی بەرنامـەی ئاوەدانكردنـەوەی گونـدەكان كەچـی رێژەی شارنشـینەكان بـۆ نموونە لەشـاری سـلێمانی بۆ ٧٢,٥٪ بەرزبێتەوەو گوندنشـینەكانیش كەم بێتـەوە بۆ ٢٧,٥٪، لەدهۆك دەست بەدروستكردنی وێستگەیەكی ٥٠٠ مێگاواتـی كارەبـا دەكرێت، كەچی پرۆژەی راكێشـانی لوولەكێشەكانی غازی سروشـتی لەچاڵە نەوتەكانـی كۆرمۆرەوە دەست پێ نەكراوە، باس لەهەڵمەتی بنیاتنانی یەكەكانـی نیشـتەجێبوون دەكرێت و بۆ ئەم مەبەستە هەرێمەكە پێویستی بە١٠٠ هەزار یەكـەی نیشـتەجێبوون هەیە،كەچی لەكوردسـتان خاوەنـی دوو كارگەی پێشكەوتووی خشت و پێداویستییەكانی تـری خانووبەرە نیـن و كارگەكانی دروستكردنی كەرەستەی بیناسازی لەرووی كوالیتی و چەندایەتییەوە پشتگوێ خراون، كاتێك لەمانگی ئازاری سـاڵی رابـردوو عەبدوڵا گولی سـەرۆكی توركیا سـەردانی بەغدای كرد لەخەمی بەرزكردنەوەی ئاڵوێـری بازرگانی وڵاتەكەی بوو لەپێنج ملیارەوە بۆ بیست ملیـار دۆلار بەرزی بكاتـەوە تاوەكـو كارگەو بەرهەمی خۆ ماڵییە كا نـی توركیا لەم وڵاتە سـاخ بێتـەوە، بـاس لەهـەل و فرسـەتەكانی كار دەكەیـن و لەخەمی دامەزرانـی سـەدان گەنجـی ئـەم وڵاتەین كەچی لەوڵاتەكانـی بەنگلادیش و فلیبین و میسـرو لوبنان و توركیاوە سەدان كرێكار دەهێنرێت، ئەمە لەكاتێكدا سـاڵانە لەچەند كارگەیەكی بچووك نەبێت سـتراتیژییەتمان بۆ دامەزراندن و بەردەوامبوون و پێشخستنی بەرهەمی خۆماڵی و بوژانەوەی كارگەكانمان نییە، لە٢٠٠٨ لەكۆی ٨ پرۆژەی شارەوانی لەشـارۆچگەی پێنجوێـن تەنیا ١ پرۆژەی لەوساڵەدا تەواو بوو، ئەمەش بەهۆی هاتنی وەرزی سەرماوە، لەچەمچەماڵ بەڕێوەبەری ئاوەدانكردنەوەو نیشـتەجێكردنی ئەو شـارە دەڵێت: لەماوەی پێنج ساڵدا تەنیا ١١ پرۆژە جێبەجێ كراوە. لەكاتێكدا بەدەیان دەرختەیان ئاراسـتەی بەڕێوەبەرایەتی گشتی كردووە، ئەمە تەنیا كەموكورتی نییە لەبواری تواناكان بەڵكو نەبوونی پلانێـك و میكانیزمێكە بۆ لێكتێگەیشتن و زانینی ئەوەی ئایا لەماوەی ئەمسـاڵدا ئیمكان هەیە چەنـد پرۆژە لەو شـارەدا جێبەجێ بكرێـت و بەڕێوەبەرایەتی ناوبراویـش لەتوانایدا هەیە لەو ماوەیەدا ئەو پرۆژەیە تـەواو بكات بەو بودجەو پارەو توانا مرۆیی و شـارەزاییەی لەبەردەستیدا هەیە. تۆبزانـە نەبوونی پلان چی لەكاری هەندێك وەزارەت كـردووە،

وەزیری بازرگانی بەدرێژایی دەستبەکاربوونی لەکابینەی پێشودا باسی لەدامەزرانی چوار سایلۆی لەپارێزگای سلێمانی دەکرد، بەڵام دانەمەزراو ئاسەواری تاکو ئێستاش دیار نییە.

گەر ئەرکی کابینەی پێشوو لەو ماوە کورتەدا رێکخستنەوەی یەك ئیدارەیی و گەڕانەوەی متمانەو دەرهێنانی نەوت و چارەسەرکردنی کێشەی کارەباو خزمەتگوزارییەکان بوبێت، ئەوا ئەرکی کابینەی شەشەم پلاندانانی ئابووری و دۆزینەوەی میکانیزمێکی پێشکەوتووە بۆ بوژانەوەو بەردەوامبوون و پێشخستنی ئەو بناغانەیە کەپێشتر دانرابوون، تەنیا بەوەبەرهێنانی درێژخایەن دەتوانرێت بەشێك لەو بودجەیە وەکو یەدەگ و بۆ رووبەرووبوونەوەی مەترسییەکان هەڵبگیرێت و حکومەتێك دامەزرێت خاوەنی یەدەگی دراوو گەنجینەی دەوڵەمەند بێت. پلانی ئابووری هەنگاوێکی گرنگە بۆ وەبەرهێنان لەبواری بەرهەمهێنان و ئەنجامدانی پرۆژەی زیاترو بەرچاو روونییەکیشە بۆ چۆنیەتی ئاراستەکردنی پرۆژەکان و سەرکەوتنی پرۆسەی ئابووری لەهەرێمی کوردستاندا.

پلانی ئابووری بریتییە لەکۆکردنەوەی وزەی ماددی و مەعنەوی بەرێگایەکی زانستی لەپێناو بەکارهێنانی بەشێوەیەکی زانستی و رێکوپێك بۆ دابینکردنی پێداویستییە ماددی و مەعنەوییەکان و رزگارکردنی لەدەست بەسەرداگرتنی لایەنی تر. پلانی ئابووری ئامانجدار پێویستە لەسەر بنەمایەکی دیموکراتی بێت، نەوەك بنەمایەکی مەرکەزی کەتیایدا حکومەتی مەرکەز هەموو بەرهەم و دابەشکردنیان بۆخۆی قۆرغ دەکات. ئامانجی هەموو پلانێکی ئابووریش پێویستە پێش هەر ئامانجێکی تر خزمەت بە هاووڵاتیان و داواکارییەکانیان بکات.

پلانی ئابووری بەجیاوازی حکومەت و سیستەمەکانی سۆشیالیستی پێشوو سەرمایەداری پێشکەوتووەوە بایەخی خۆی لەدەست نەداوە، چەند جیاوازبن لەخاڵێکدا یەك دەگرنەوە ئەویش بەگەڕخستنی تەواوی توانا ماددی و مرۆییەکانە بەباشترین شێوە، بەبوونی ژینگەیەکی لەباری گەشەسەندنی ئابووری هەرێمەکە پلانی ئابووری گرنگی زیاتر دەردەکەوێت، ناکرێت لەغیابی پلانی ئابووری چارەسەری خێراو زانستییانە بۆکێشەکانی بەردەم ئابووری کوردستان نەدۆزرێتەوە، راستە ئابووری هەرێمەکە بەراورد بەناوچەکانی ناوەراست و خوارووی عێراق کەمتر کێشەی هەیە، بەڵام چارەسەرنەکردنی کێشە ئابوورییەکە چەند بچووك و کەمیش بێت لەئاییندەدا جێی مەترسییە، بۆنموونە رێژەی هەژاری لەهەرسێ پارێزگاکەی کوردستان زۆر نزمە کەبەپێی رووپێوێکی وەزارەتی پلاندانانی حکومەتی عێراق هاتووە (هەولێر٣٪و سلێمانی٣٪و لەدهۆکیش٩٪)یە، بەڵام دەبێت کار بۆ چارەسەرکردنی سەرجەم کێشەکانی تری وەك بنبڕکردنی گەندەڵی و نادادپەروەری ئابووری و دابەزینی ئەو رێژەیەی هەژاریش بکرێت، لەلایەکی ترەوە دۆزینەوەی هەلی کارو بنبڕکردنی بێکاری و نەبوونی بەرهەمی ناوخۆو لاوازی ئاستی بەرهەمهێنانی کەرتی کشتوکاڵ و دەیان کێشەی تر پێویستە لەریزبەندی پێشەوەی پلانی ئابووری دابنرێن ..

بوونی پلانی ئابووری والەحکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات شەفافییانەتر مامەڵە لەگەڵ ئابووری بکات و پرۆژەکانی بەشێوەیەکی باشترو خێراتر بەرێوەبەرێت، چونکە پلانی ئابووری پشت بە داتاو زانیاری راست و دروست دەبەستێت و، خەڵکیش لەرێگای جێبەجێکردنی پلانەکەوە حوکم لەسەر باشی و خراپی بەرێوەچوونی بەرنامەو کارەکانی حکومەت دەدەن.

بەپلانی خەونی نیشتمانی کۆمەڵگای مالیزیا بنیاتنراو بوونە خاوەن ئابوورییەکی گەشەسەندوو

لەئەزموونی مالیزیاوە فێردەبین:((بەرەپێدانی ئابووری لەرێگای پلانی ئابوورییەوە دەست پێ دەکات..))، ئەمەش وایکرد وڵاتێکی کشتوکاڵی دواکەوتوو لەماوەیەکی پێوانەیی ببێتە وڵاتێکی پێشکەوتوو، «بەپلانی خەونی نیشتمانی» کۆمەڵگای مالیزیا بنیاتنراو بوونە خاوەن ئابوورییەکی گەشەسەندوو دادپەروەر . ئێمە لەم راپۆرتەدا پشتگیری ئەوە ناکەین راستەوخۆ ئەو مۆدێلە ئابوورییە جێبەجێ بکەین، وڵاتێك کە٣٠ ساڵ لەپێش ئێمەوە هەنگاوی بەرەو جێبەجێکردنی پلانە ئابوورییەکانی ناوە، واقیع و دابونەریت و بگرە دەرامەتە سروشتی و مرۆییەکانی جیاوازە، دەکرێت لەو ئەزموونە فێری بەندەکانی چاکسازی و گۆڕان بین، حکومەتێك چۆن بەو ماوە کورتە توانی پلانی ئابووری داڕێژێت و لەرووی پراکتیکییەوە کەرتی تایبەت و گشتی جێبەجێی بکەن، «د.سیلڤاراژی و زاینال ئەزنام کەدوو ئەکادیمی ئابوورین « ئەزموونی ئەو وڵاتەیان لەپێشکەوتنی ئابووری گەڕاندەوە بۆ ئەو پلانە ئابوورییەی کەحکومەت دایرشتووەو رۆڵی لەپەرەپێدانی ئابووری هەبووە، ئەمەش کاتێك حکومەت توانی لەماوەی ساڵانی (١٩٧٠ بۆ ٢٠١٠) ببێتە خاوەنی سێ پلانی ئابووری (پلانی نوێی ئابووری، پلانی پێشکەوتنی نیشتیمانی، پلانی خەونی نیشتیمانی)، حکومەتی مالیزیا لەپلانە ئابوورییەکەیدا کەبۆگەیشتن بەپیشەسازی کشتوکاڵی و خۆراکی و تەکنەلۆژیا دایرشتبوو، تەواوی تاکەکانی ناوکۆمەڵی بەگەڕخست و بەشداری ئابووری پێ کردن، تەنانەت گوندنشینەکانیش کەپشکی شێریان بەرکەوت لەئەرك و مافەکاندا رۆڵی سەرکییان بینی لەپەرەپێدانی ئابووری وڵات . ئەم مۆدێلەی مالیزیا بۆ کۆپیکردن نییە هەروەکو چۆن ستراهان سپێنزە (ئابووریناس و بەرپرسی بەشی پەرەپێدانی نێودەوڵەتی لەپالیۆزخانەی

بوونی پلانی ئابووری والەحکومەتی هەرێمی کوردستان دەکات شەفافییانەتر مامەڵە لەگەڵ ئابووری بکات و پرۆژەکانی بەشێوەیەکی باشترو خێراتر بەرێوەبەرێت

بەریتانیا لەعێـــراق- DFID) لەلێدوانێکی تایبـــەت بە(گوڵان) پێمـــان دەڵێت : پلانی ئابـــووری نەخشـــەی ڕێـــگای ئابوورییەو بەســـتراتیژییەتی ئایندەی عێراق و هەرێمی کوردستان دادەنرێت، بۆیە پێویستە بەوریاییەوە هەنگاوی بۆ بنرێت و مۆدێلەکانی وڵاتانی دیکە راســـتەوخۆ لێرە پیـــادە نەکرێت، ئەم ئابووریناســـە بەریتانییە پێـــی وایە» مادام کەرتی تایبەت لەعێراق و کوردستان بەسروشتی گەشەی نەکردووەو ئەوا زۆر زەحمەتە بەپلانی ئابووری کەئامانجی گەیشتنە بەبنەماکانی ئابووری بازاڕ بتوانرێـــت ئامانجەکە بەدی بهێنین، بۆیـــە دەبێت کار بـــۆ فراوانبوونی وەبەرهێنان بکەین..

ئابووریناســـان بەجیاوازی بیروبۆچوونیانەوە پلانی ئابووری بەگرنگ دادەنێن و پێیان وایە حکومەتی عێراق و هەرێمی کوردســـتانیش پێویســـتە هەنـــگاوی جیددی بـــۆ دانانی پلانێکی ئابووری وا دارێـــژن، کە بتوانرێت لـــەرووی براکتیکییەوە جێبەجـــێ بکرێت، هەموو کارێکی ئابووری و ســـتراتیژییەتێك بەبێ پلاندانـــان و دیاریکردنی ئامانجەکان سەرکەوتن بەدەست ناهێنێت و ناکامڵ دەبێت،

هەموو کارێکی ئابووری و ستراتیژییەتێک بەبێ پلاندانان و دیاریکردنی ئامانجەکان سەرکەوتن بەدەست ناهێنێت و ناکامڵ دەبێت

ئەو پلاندانانەی لێرەدا باس دەکرێت جیاوازە لەو پلاندانانەی لەڕێگای دەزگایەکی ناوەندییەوەو بەپێی بڕیـــارە ســـەپێنراوەکانی فەرمانڕەواو پارتی دەسەڵاتدار دەردەچێت، بەڵکو پلانێکی ئابوورییە لەڕێـــگای دیاریکردنی ئامانجە گشتییەکانەوە دادەڕێژرێت و لەسەر بنەمای ئابووری بازاڕو هاندانی وەبەرهێنان ئاراستە دەکرێت .

پلان و ستراتیژییەتێک بۆ کێبرکێکردن لە ئابووری جیهاندا

کاتی ئەوە هاتووە پلانی ئابووری لەهەرێمی کوردســـتان لەڕێـــگای کەرتـــی تایبەت و ئاراستەکردن و پاڵپشـــتیکردنییەوە جێبەجێ بکرێـــت، ببێتـــە بناغەیـــەك بـــۆ دانانی ســـتراتیژییەك بۆ ئەوەی لەئابووری جیهاندا توانـــای کێبرکێی هەبێت، لەمبارەیەوە **دکتۆر صائیب جواد توێـــژەری ئەکادیمی عێراقی لەلێدوانێکی تایبەت بەگوڵان گوتی:** ئێستاکە لەعێراق و کوردستان پلانی ئابووری گشتی نییە بەڵکو لەڕێـــگای بەرنامەو پرۆگرامی کەرتەکانەوە یاخـــود وەزارەتەکانەوە ئابووری دەبرێت بەڕێوە، ئەو راپۆرت و ستراتیژییانەی کەبۆپەرەپێدانـــی ئابـــووری و پلاندانانیـــش دادەنرێـــت لەرووی پراکتیکییـــەوە بەتەواوی جێبەجێ ناکرێت، کاتی ئەوەهاتووە حکومەت لەو چوارچێوە داخراوە دەربازی بێت، کەپلانی ئابووری ئاراســـتەی ئەو ئەزموونە بکرێتەوە کەحکومەت تەمویـــل بێت و کەرتی تایبەت رۆڵی تێـــدا نەبێت، ئەمڕۆ لەسەرانســـەری وڵاتەکانی جیهانـــدا پلاندانانـــی ئابووری بەپێی سیاســـەتەکانی دارایی و نەختینەیی حکومـــەت ئاراســـتە دەکرێـــت و حکومەت ناتوانێت بەفشاروپاڵەپەســـتۆ زۆر لەکەرتی تایبەت بـــکات بۆ جێبەجێکردنی پلانەکانی، بۆیە حکومەتی نوێی هەرێمی کوردســـتان دەتوانێت لەڕێگای سیاســـەتەکانییەوە هانی کەرتـــی تایبەت بـــدات بـــۆ ئەنجامدانی بەرنامەو کارەکانی، لەهەرێمێکدا کەوابەستەی ئابـــووری ناوەندی عێراق بێـــت و نەتوانرێت ببینە خاوەنی سیاســـەتی نەختینەیی، بگرە ناســـەقامگیری سیاســـی و لاوازی پلان و بەرنامـــە ئابوورییەکانـــی ناوەند کاریگەری خراپی لەسەر هەرێمی کوردستانیشس داناوە .صائیب جەواد پێی وایـــە کاتی ئەوەهاتووە پلانی ئابـــووری لەڕێگای کەرتی تایبەت و ئاراستەکردن و پاڵپشـــتیکردنییەوە جێبەجێ بکرێت نەك بەگەڕانەوە بۆ ئەزموونی وڵاتانی سۆشیالیستی پێشوو، کەمەرکەزییەتی بەهێز وایکرد پلانەکە لەئامانجەکانی خۆی لابدات و بەشێوەیەکی پێویست لەرووی پراکتیکییەوە جێبەجێ نەکرا.

دامەزراوەیەکی ئابووری نییە بۆ دانانی پلانی ئابووری

زاگـــرۆس فەتـــاح بەڕێوەبەری گشـــتی هاوکاری و هەماهەنگی پەرەپێدان لەوەزارەتی پلانـــدانـــان، نەبوونی پلانێکـــی ئابورری و جێبەجێنەکردنی بۆ نەبوونی دامەزراوەیەکی ئابـــووری گەڕاندەوە، لـــەم رووەوە پێی وایە : لەکابینـــەی نوێـــی حکومەتـــی هەرێم پێویستیمان بە پرۆسەیەکی هاوبەشی کەرتی گشـــتی و تایبەتە بۆ پەرەپێدانی ئابووری و دارشـــتنەوەی سیاســـەت و بەرنامـــەی گونجاو بۆ هاندانـــی کەرتی تایبەت بەرەو وەبەرهێنان، لەکاتێکدا ئەزموونی سەرکەوتوو پەیڕەوکردنی سیســـتەمی ئابـــووری بازاڕ بێت، پێویســـتمان بە ماوەیەکـــی ئینتقالی دەبێـــت، تێیـــدا سیاســـەتێکی ئابـــووری مامناوەندمان هەبێت، لەوماوەیەدا رووبکەینە بەرهەمهێنانـــی ناوخۆ، لێـــرەدا مەرج نییە دەرگاکان دابخەیـــن بۆئەوەی بەرهەمهێنانی ناوخۆ پێشبکەوێت، بەتایبەت عێراق پابەندی

پلانی ئابووری نەخشەی ڕێگای ئابوورییەو بەستراتیژییەتی ئایندەی عێراق و هەرێمی کوردستان دادەنرێت، بۆیە پێویستە بەوریاییەوە هەنگاوی بۆ بنرێت و مۆدێلەکانی وڵاتانی دیکە راستەوخۆ لێرە پیادە نەکرێت

بەگەڕخستنی تەواوی توانا ماددی و مرۆییەکانە بەباشترین شێوە ئامانجی سەرەکی پلاندانانە

خۆی دەربڕیوە بەمەرج و ڕێنماییەکانی ڕێکخراوی بازرگانی جیهانی، دەکرێت ئاستی بەرهەمهێنانی ناوخۆ بەرزبکەینەوە، بۆ کێبڕکێکردن لەگەڵ بەرهەمی وڵاتانی دەوروبەرو بیانی لەڕێگای بەرزکردنەوەی کوالێتییەوە، لەم ڕووەوە ئەزموونی هیندستان زۆر گرنگە کاتێك لەساڵی ١٩٩١ حکومەت لەڕێگای پلانی ئابوورییەوە بازاڕەکانی لەبەردەم کاڵاو بەرهەمی بیانی کردەوە، هیندییەکان پێیان وابوو سەرکەوتن بەدەست ناهێنن بەرامبەر کێبڕکێکردنی بەرهەمی بیانی، بەڵام وادەرنەچوو بەرهەمهێنان و ئابووری هیندستان گەیشتۆتە ئاستی وڵاتانی پێشکەوتوو . تاوەکو دامەزراوەکانی کەرتی تایبەت و وەبەرهێنان لەم هەرێمە دەوڵەمەندو بەهێز نەبێت و، یاساکانی کار نەگۆڕدرێت و بەرهەمهێنانی کشتوکاڵی و پیشەسازی کشتوکاڵی نەکاتە ئاستی کێبڕکێ و دابینکردنی پێداویستی ناوخۆ و ناردنەدەرەوەشی ناتوانرێت هەموو ئامانجەکانی پلاندانان بهێنرێتە دی .

ئەگەر پلانی ئابووریش هەبێت کەسانی ناشارەزاو نادڵسۆز لەجێبەجێکردندا شکستی پێ دەهێنن

بەپێی سیاسەتە دارایی و نەختینەییەکان و دەستووری عێراق و مەحافیلە نێودەوڵەتییەکان، دەکرێت پلاندانانی ئابووری لەهەرێمی کوردستان هەماهەنگی هەبێت لەگەڵ پلانە ئابوورییەکانی عێراق، تەنانەت کاریگەریشی لەسەر بەرنامەو پرۆگرامە ئابوورییەکانی کوردستانیش هەیە، نەبوونی پلانێکی ئابووری سەرکەوتوو کەلەڕووی پراکتیکییەوە جێبەجێ بکرێت کێشەیەکی گەورەی بەردەم پێشکەوتنی ئابووری عێراقە، ئابوورییەك ٩٥٪ی داهاتی نەتەوەیی لەڕێگای ناردنەدەرەوەی نەوتی خاو بێت و شوێنەوارەکانی رابردوو دەیان کێشەی لەناو پەیکەری ئابووری عێراقدا دروست کردووە، کێشەی حکومەتی عێراق کەهەرێمەکەشمانی راپێچی ئەوکێژاوە کردووە حەزوخولیای بەرپرسانی باڵای حکومەت و گەورە پارتە فەرمانڕەواکانی سونەوشیعەیە بۆ رژێمی مەرکەزییەتی حکومەت و دوورکەوتنەوەیە لەنامەرکەزی، ئەمەش بۆ مسۆگەرکردنی دەرکردنی بڕیارەکان لەلوتکەی هەرەمی فەرمانڕەوایەتییەوە، بەرپرسانی حکومی لەوەزارەتی پلاندانانی عێراقی دان بەو راستییە دەنێن کە هۆکاری یەکەمی نەبوونی پلانی ئابووری بۆ نەبوونی کەسانی شارەزای ئابووری دەگەڕێتەوە،

لەلێدوانێکدا بۆ گوڵان دکتۆر عەلائەدین جەعفەر لەوەزارەتی پلاندانانی عێراق و ئەندامی لیژنەی پلاندانان لەمبارەیەوە دەڵێت:

بەشێکی گەورەی نەبوونی پلانێکی ئابووری تۆکمەو لێهاتوو لەعێراقدا کەجێبەجێ بکرێت بۆ نەبوونی کادیروشارەزایانی ئابووری دەگەڕێتەوە، بەهۆی ئەو بارودۆخە دژوارەی کەعێراق پێیدا تێپەڕ بوو وایکرد ژمارەیەکی زۆر لەشارەزایانی ئابووری خاوەن بڕوانامەو ئەزموونی بەرز بۆ دەرەوەی وڵات کۆچ بکەن یاخود خانەنشین بوون، ئەوکادیروشارەزایانەی ئێستا هەیەکەمن و بەشی دارِشتنەوەی سیاسەت وبەرنامەو پلانی ئابووری و پەرەپێدانی ئابووری ناکات، چونکە ئەمبوارانە پێویستی بەشارەزایی زانستی و ئەزموونی زۆر هەیە . ئەم شارەزایەی عێراق کۆمەڵێك هۆکاری تری باسکرد کەئاستەنك لەبەردەم سەرکەوتنی پلانی ئابووری دادەنێت لەوانە ناسەقامگیری بەهای پترۆڵی جیهانی و بارودۆخە دژوارە سیاسی و ئەمنییەکەی عێراق، بەڵام کاریگەری سلبی ئەو هۆکارانە لەپاڵ نەبوونی کەسانی شارەزاو بەتوانای خاوەن ئەزموون ئەوەندەی تر کێشەکە ئاڵۆزتر دەکات .

پلانێك بۆ بوژانەوەی گوندەکان

کاتێك باس لەپەرەپێدانی ئابووری و بوژانەوەی کەرتی کشتوکاڵ و پیشەسازی دەکەین دەبێت گرنگیدان بەناوچە گوندنشینەکان لەبیر نەکەین، ئەم ناوچانە پشکی گەورەیان لەپلان و ستراتیژییەتی حکومەتیان بەرکەوێت، بەهاوشێوەی ئەو وڵاتە پێشکەوتووانەی ئێستا کەلەرابردوودا بەپلانی ئابووری و پەرەسەندنی بەرهەمەکانیان توانیان ببنە نموونەی گەشەسەندنی خێرا، نموونەش لەمبوارەدا زۆرە وەکو مالیزیا، ئەو وڵاتە سەرکەوتنێکی گەورەی لەپێشکەوتنی ناوچە لادێییەکانیدا بەدەستهێنا، بەتایبەت لەکەمکردنەوەی هەژاری. لەپرۆسەکەدا گوندەکان لەلایەنی ژێرخان تەندروستی و قوتابخانە گرنگیان پێدرا، تاکو پشتیوان بن لەپێشکەوتنی ئابووری وڵات، بەمەش بەرهەمی کشتوکاڵی زیادیکردوو پەرەی سەند، ئەو پێشکەوتن و گرنگیدانە بە ناوچە لادێییەکان هەستێکی وای لای خەڵکی ناوچەکان دروستکرد کەئەوانیش بەشێکن لەپێشکەوتنی ئابووری وڵاتدا ئەوان پەراوێز نەخراون.

بەرپرسی بەشی پەرەپێدانی نێودەوڵەتی لەباڵیۆزخانەی بەریتانیا لەعێراق DFID (بۆگوڵان): ئامانجەکانی پلاندانان بەبێ وەبەرهێنان جێبەجێ ناکرێت

ستراهان سپێنزە (ئابووریناس و بەرپرسی بەشی پەرەپێدانی نێودەوڵەتی لەباڵیۆزخانەی بەریتانیا لەعێراق- DFID) لەوەڵامی چەند پرسیارێکی گوڵان سەبارەت بەپلانی ئابووری عێراق و هەرێمی کوردستان کەلەم قۆناغەدا پێویستە هەنگاوی بۆ بنرێت پێی وابوو: پلان و نەخشەی ڕێگای ئابووری بەستراتیژییەتی ئایندەی عێراق و هەرێمی کوردستان دادەنرێت، بۆیە پێویستە بەوریاییەوە هەنگاوی بۆ بنرێت و مۆدێلەکانی وڵاتانی دیکە راستەوخۆ لێرە پیادە نەکرێت، عێراق بەگشتی و هەرێمی کوردستان لەپێشکەوتنی بەردەوامدایەو لەسەرەتای ڕێگادایە بەرەو پەرەپێدانی ئابووری، کارێکی باشە ئامانجی نیشتمانیت هەبێت و لەهەموو وەزارەتەکانی حکومەتدا پلانی باشت هەبێت بۆ جێبەجێکردنی ئەو ئامانجە، بەڵام بەبێ بەگەڕخستنی تواناکان لەبواری وەبەرهێنان مومکین نییە بتوانرێت هەموو ئامانجەکانی پلاندانان جێبەجێ بکرێت،چونکە دەبینین هەموو ساڵێك هەرچی بودجەی هەیە هەمووی خەرج دەکرێت، ئەمە بێ پلانییە.

لەبەریتانیا ئابووری بازاڕ پیادە دەکرێت و پلانی ئابووریش بەپێی ئەو سیستەم و بیروباوەڕە دادەڕێژرێت، پێم وایە عێراق بەگشتی و هەرێمی کوردستان بەتایبەتی بەرەو ئەو ئابوورییە هەنگاودەنێت، بەڵام پێویستە زۆر بەوریاییەوە هەنگاو بەرەو ئابووری بازاڕ بنێن، بۆ نموونە زۆرجار پیادەکردنی خێرای سیستەمی ئابووری بازاڕو ڕۆیشتن بەرەو بەتایبەتکردنی سەرجەم کەرتە ئابوورییەکان بێکاری لێدەکەوێتەوە، کەزیانی نەك تەنیا لەڕووی ئابوورییەوە هەیە بەڵکو لەرووی سیاسییشەوە زیان و مەترسی بۆ لایەنی ئاسایش و تێکچوونی زیاتری بارودۆخە سیاسییەکەش هەیە، لەلایەکی ترەوە پیادەکردنی ئابووری بازاڕ بێ ئەوەی کەرتی تایبەت لەعێراق بەتایبەتی گەشەی کردبێت هەنگاوەکانمان بەرەو گەشەسەندنی ئابووری ناکامڵ دەکات و زیان بە پلانی ئابووریش دەگەیەنێت، ئەوەتا وەبەرهێنانی گەورەو پێشکەوتوو لەلایەن کەرتی تایبەتەوە کەمە، ئەوەی هەیە کەرتی حکومییە یاخود بەیارمەتی و هاوبەشی حکومەتە ئالێرەدا عێراق پێویستە زیاتر هەنگاو بەرەو کەرتی تایبەت بنێت و سوود لە ئەزموونی هەرێمی کوردستان وەربگرێت گەرچی لێرەش پلانی ئابووری نییە، بەڵام بەفراوانبوونی کارو چالاکی کەرتی تایبەت بناغەیەکی باش دانراوە بۆ پیادەکردنی پلانێکی ئابووری تاوەکو ببێتە مۆدێلێك بۆ هەموو عێراق .

بەفراوانبوونی کارو چالاکی کەرتی تایبەت بناغەیەکی باش دانراوە بۆ پیادەکردنی پلانێکی ئابووری